

Rosalía de Castro, Follas Novas e Simancas?

Lino J. Pazos

Sede do Archivo General de Simancas dende 1540

Recordo o primeiro día que acudín ao *Archivo General de Simancas*, pouco antes da maldita pandemia, cando estaba a realizar un traballo, agora publicado baixo o título de *“Corsarios: de Galicia al País Vasco. Cronología de una guerra con Inglaterra 1739-1748”*, recoñecendo que non as levaba todas comigo, xa que non tiña a seguridade de que puidese atopar espazo nas salas dispostas para os investigadores, xa que non reservaban praza, e eu tiña aloxamento pagado para tres días, pero todo foi sobre rodas; todo foron facilidades, e nada máis chegar xa puiden poñerme a revisar documentos...

O que algúns descoñecíamos é que naquel magnífico edificio levantado sobre unha fortaleza musulmá por D. Enriquez, no século XV, que pasou a mans da coroa converténdose en prisión¹, traballase Manuel Martínez Murguía², un dos pais da Historia de Galicia, durante unha curta pero interesante tempada, e menos, que o acompañase neste destino como director do arquivo, a súa dona, a irrepitible Rosalía de Castro...

Aínda que Rosalía deixou escrito do seu puño e letra que aquel lugar non lle gustaba, que Castela para os casteláns, e que quería por todos os medios retornar ao seu Padrón querido³, a verdade é que non perdeu o tempo, deixando para a eternidade unha das súas obras máis senlleiras.

“... cando volver, se volto, todo estará onde estaba; / os mesmos montes negros y as mesmas alboradas, / d’o Sar e d’o Sarela, mirándose n-as augas. / Os mesmos verdes campos, as mesmas torres pardas...” (¡Adiós!, *Follas Novas. Libro Segundo, D’o Intimo*).

Trátase de *“Follas Novas”*⁴, que prologaría o propio Emilio Castelar, ex presidente da República, deputado, profesor universitario e gran orador, que se publicaría por primeira vez en 1880, figurando na súa portada como Rosalía de Castro de Murguía, licencia que hoxe podería considerarse un tanto sexista, situación que desaparecería na súa segunda edición, da cal posúo un exemplar adquirido hai máis de trinta anos nun mercadiño de vello na Barcelona finesecular, quedando como Rosalía de Castro⁵, deixando de aparecer na portada como prologuista Emilio Castelar, que si figuraba na primeira, aínda que repetía texto.

Esta edición, encadernada en rústica, que se imprentou na rúa J. Pueyo Luna, 29, de Madrid, en 1933, arranca cunha carta de Rosalía *“A os señores d’a Xunta Direutiva e máis individuos que compoñen a Sociedade de Beneficencia d’os naturales de Galicia na Habana”*, agradecendo o nomeamento como *“Socia honoraria”* desa asociación patriótica, o 23 de febreiro de 1880, data, como xa vimos, da primeira edición.

Non sei se o título foi idea de Rosalía, pero nel dedícalle un pequeno poema no *“Libro primero”* ao que titula *“Vaguedás”*, no que deixa correr un fino sentido do humor que se podería catalogar como británico ou de desesperante fastío.

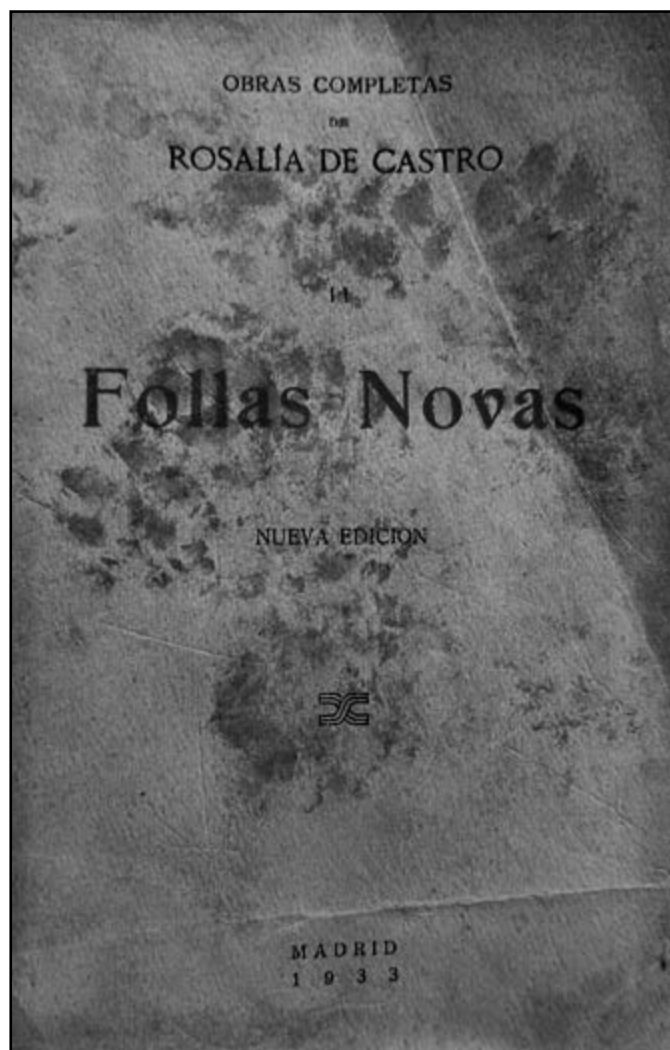
¹ Na década dos anos corenta do século XVI, Carlos V *“creó en una de las torres de este castillo, llamada desde entonces torre o cubo del Archivo, el Archivo de Simancas, destinado a custodiar los documentos de mayor relevancia jurídica para la Monarquía castellana”* (Castillo de Simancas. Junta de Castilla y León).

² Pasaría á historia, omitíndose o seu primeiro apelido, como Manuel Murguía.

³ Rosalía acababa de dar a luz unha filla, a que chamarían Aura, o 7 de decembro de 1868, escasos días despois de que o pai da criatura tomara posesión do novo posto de traballo como director do Archivo General de Simancas.

⁴ Unha boa parte desta obra bosquexouse en Castela, segundo ela mesmo recoñece.

⁵ Rosalía de Castro era filla de solteira, e coido que carecía de segundo apelido

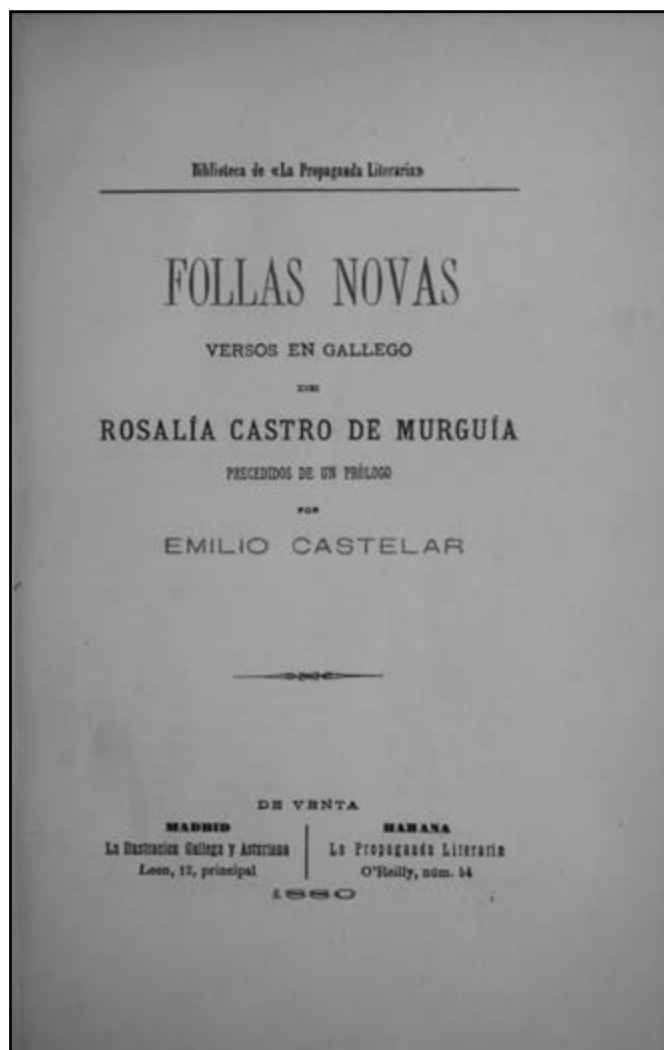

"... Non Follas Novas, ramallo / de toxos e silvas sós, / hirtas, coma as miñas penas, / feras, coma a miña dor..."

Despois do longo prólogo de Castelar, escrito en castelán, que ocupa nada menos que 18 páxinas, volve Rosalía a plasmar unhas sentidas palabras onde recoñece que estes versos *"gardados estaban, ben poido decir que para sempre... escritos no desterro de Castilla, pensados e sentidos nas soidades d'a Natureza e d'o meu corazón, fillos cativos d'as horas de enfermidade e d'ausencias, refrexan, quizais con demasiada sinceridade, o estado do meu esprito unhas veces; outras, a miña natural disposición (que nin en balde son muller) a sentir como propias as penas alleas..."*.

Logo de ir comentando esta obra, que algúns consideran como unha segunda parte de *"Cantares Gallegos"*⁶, Rosalía recrimina duramente a sociedade do momento (último terzo do século XIX) o abuso do poder e o trato discriminatorio para cos traballadores do mar e a terra, *"sófrese tanto n'esta querida terra gallega"*, aínda que onde se nóta a súa carraxe é cando lembra os abusos cometidos coas mulleres.

⁶ Editado en 1863 pola imprenta J. Compañiel, de Vigo.

"Vin e sentín as súas penas (refírese aos traballadores en xeral) como si fosen miñas; máis o que me conmoveu sempre, e pol-o tanto non podía deixar de ter un eco n-a miña poesía, foron as innumerables coitas d'as nosas mulleres; criaturas amantes para os seus y os extraños, cheas de sentimento, tan esforzadas de corpo como brandas de corazón e tamén tan desdichadas que se dixeran nada solasmentes para rexeitar cantas fatigas poidan afixir a parte máis floxa e inxel n'a humanidade. N-o campo, compartindo metade por metade cos seus homes as rudas faenas, n-a casa, soportando valerosamente as ansias da maternidade, os traballos domésticos y as arideces d'a probeza. Soyas o máis d'o tempo, tendo que traballar de sol a sol, e sin axuda pra mal manterse, para manter ós seus fillos, e quisáis ó pai valetudinario, parecen condenadas á n'atopare nunca reposo senon n-a tomba".

O libro, publicado a un escaso lustro da súa morte (acaecida en 1885) contén xoias poéticas inmortais, como aquela que comeza *"Cando penso que te fuches, / negra sombra que m'asombras, / a o pe dos meus cabezales / tornas facéndome mofa..."*, que cantaron os trobadores, sendo o primeiro que lle puxo música o compositor e director do Orfeón Lucense, Xoán Montes, para logo ser recreada por, entre outros, Amancio Prada ou Carlos Núñez, que conaría coa extraordinaria voz de Luz Casal...